

IDEOLOGIA I CIÈNCIA

Joan Garcia Font

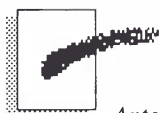
On i quan va sorgir el vocable "ideologia", quins significats ha tingut, i com s'ha relacionat amb la ciència?

Les paraules tenen la seva història i més d'un cop aquesta història resulta verament allisonadora. Això és el que passa amb el vocable "ideologia", el qual ha passat a significar gairebé el contrari del sentit que li atorgaren els seus creadors.

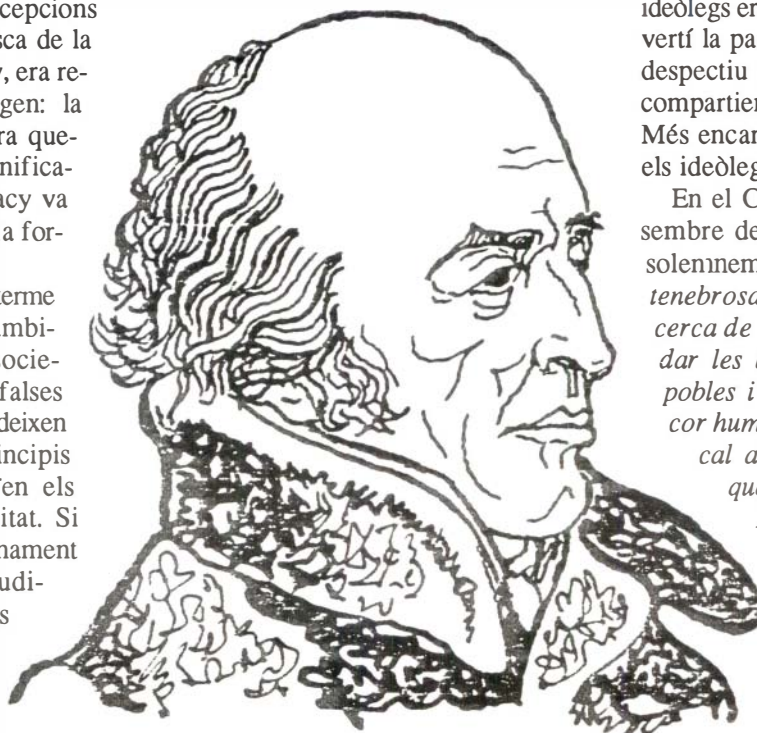
El terme va aparèixer a l'època de la Revolució francesa. Sembla que va ser encunyada per Antoine Destutt de Tracy (1754-1836) per designar una disciplina que s'havia de convertir en la base de totes les ciències. Ideologia, per De Tracy, significava "ciència de les idees" i era una teoria del coneixement basada en concepcions de caire sensualista. La tasca de la ideologia, segons De Tracy, era reduir les idees al seu origen: la sensació. D'aquesta manera quedava garantida la seva significació precisa. Destutt de Tracy va arribar a dir que la ideologia formava part de la zoologia.

Els ideòlegs volien dur a terme una missió social molt ambiciosa: educar la gent d'una societat per tal d'eliminar les falses nocions i creences que impedeixen arribar a assolir els principis fonamentals que constitueixen els criteris màxims de la realitat. Si s'aconseguia arribar al fonament de les coses, bandejant prejudicis i nocions errònies, es descobririen les formes de relació social més escaients i profitoses per a totes les persones.

Els primers ideòlegs

Antoine Destutt de Tracy pensava que la ideologia era la "ciència de les idees", i per ell havia de convertir-se en la base de totes les altres ciències.

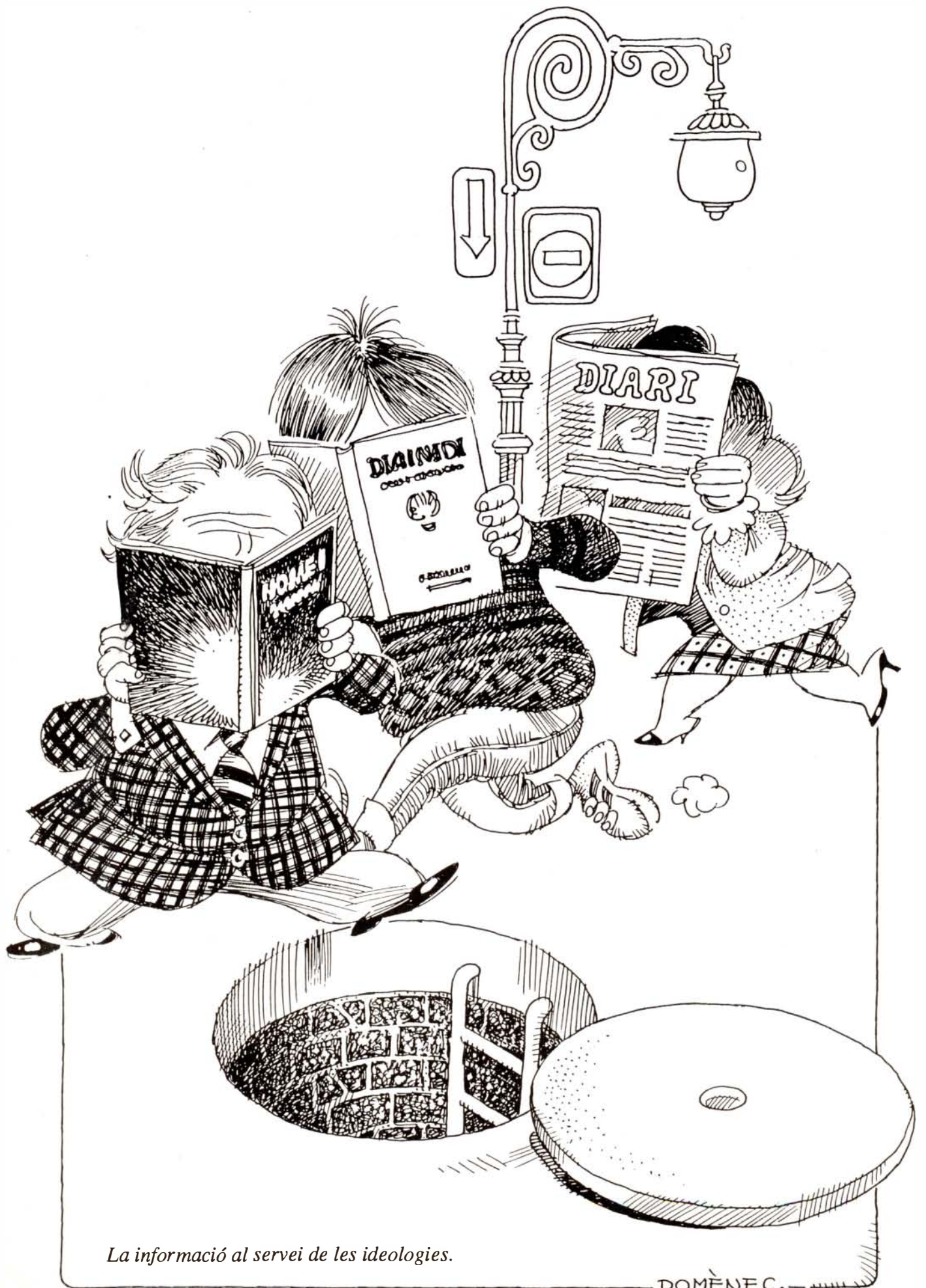
van seguir el camí d'un naturalisme optimista d'estil rousseunià. Deien que si l'individu actuava d'acord amb els seus interessos fonamentals, es produiria, de manera natural, l'harmonia social i tot aniria bé.

Napoleó Bonaparte, quan era general, se sentia orgullós de formar part de l'*Institut National*, entitat animada pels ideòlegs. En aquells temps, Napoleó, després de la seva signatura, especificava: "*Général en chef, membre de l'Institut*"

Tanmateix, en perfilar-se les seves ambicions imperialistes, atès que els ideòlegs eren republicans, Napoleó convertí la paraula "ideòleg" en un terme despectiu per a designar els qui no compartien les seves mires polítiques. Més encara: es va permetre comparar els ideòlegs a "*llimacs vils*".

En el Consell d'Estat de 20 de desembre de 1812, Napoleó condemnà solennement la ideologia: "*A aquesta tenebrosa metafísica, que en la recerca de les causes primeres vol fundar les bases de la legislació dels pobles i que desconeix les lleis del cor humà i les lliçons de la història, cal atribuir totes les desgràcies que afligeixen la nostra bella França.*"

Els ideòlegs, al cap i a la fi, eren materialistes i paradoxalment els materialistes de temps posteriors havien d'emprar el vocable ideologia per a designar les concepcions de caire es-

La informació al servei de les ideologies.

DOMÈNEC.

piritualista o aquelles mancades d'objectivitat i de volada metafísica. Així el mot s'ha convertit en instrument polèmic per a combatre la cultura burgesa. Els marxistes han entès la ideologia com un conjunt de creences que no tenen més validesa que la d'expressar els interessos d'un determinat sector social. D'aquesta manera la significació del vocable "ideologia" ha estat capgirada.

LA IDEOLOGIA COM A FACTOR DE PERSUASIÓ

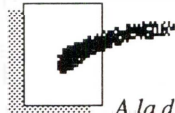
Vilfredo Pareto (1848-1923) va néixer a París de mare francesa i de pare genovès, que fou bandejat d'Itàlia per liberal. Als deu anys, Pareto es troba a Itàlia on aconsegueix una sòlida formació humanística i, alhora, matemàtica. Cursà la carrera d'enginyer a Torí i va aconseguir un càrrec als ferrocarrils italians. Amb tot, la seva atenció es va dirigir vers l'estudi de l'economia matemàtica. De 1842 a 1908 va exercir la docència a la universitat de Lausana. Els feixistes italians el van aclamar com a pensador de llur moviment i Mussolini el nomenà senador el 1922, un any abans de la mort de Pareto.

Encara que en el seu *Trattato di Sociologia generale* (1916) no empra el vocable ideologia, que havia utilitzat en la seva obra *Les systèmes socialistes* (1902-1903), es refereix àmpliament a allò que havia designat amb aquell terme, per fer esment de les concepcions no científiques. Ciència i ideologia, per a Pareto, corresponen a dos camps diferents. La primera apareix en l'àmbit de l'observació i el raonament verificable; en tant que la segona es dona en el món de la creença, del sentiment i de la fe.

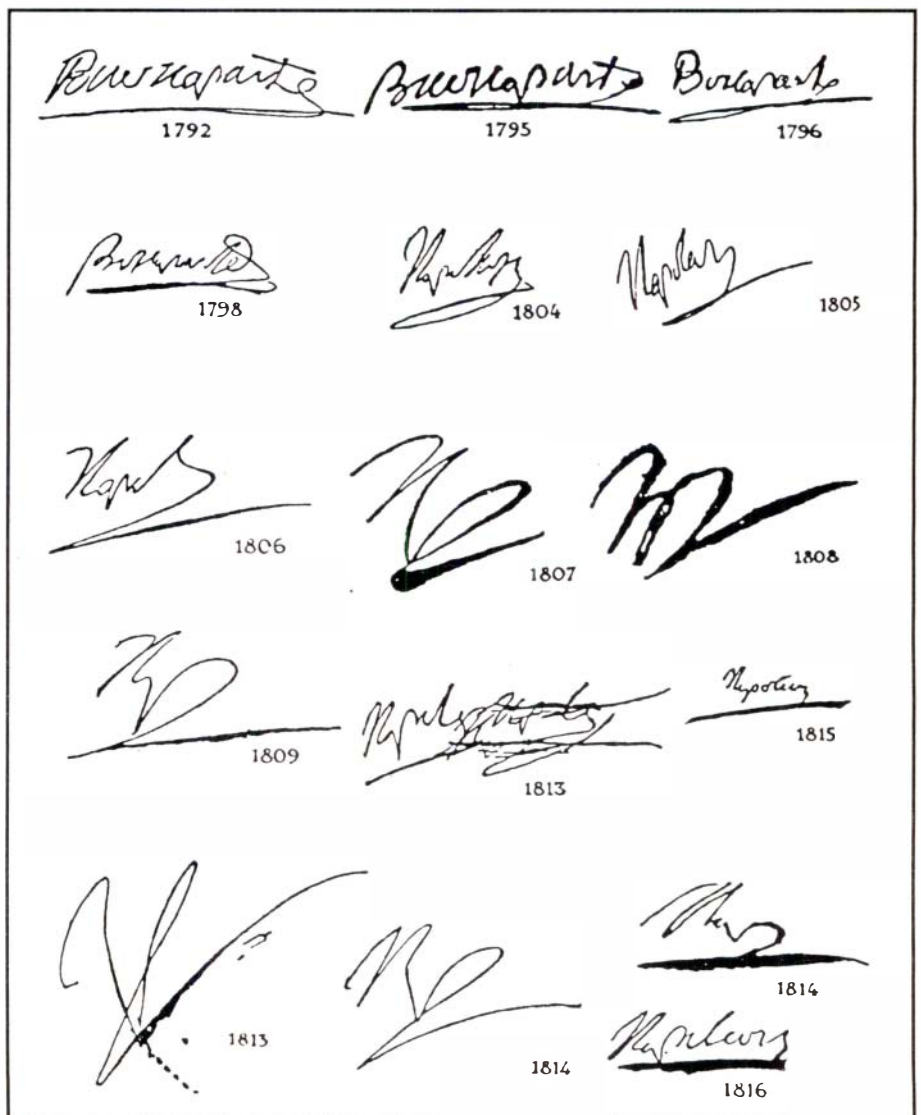
Bàsicament, la ideologia, segons Pareto, es dirigeix a persuadir, a dirigir i condicionar l'acció. La ciència, al contrari, s'ha de fonamentar en l'experiència i ha de formular els seus enunciats d'acord amb les lleis lògicomatemàtiques.

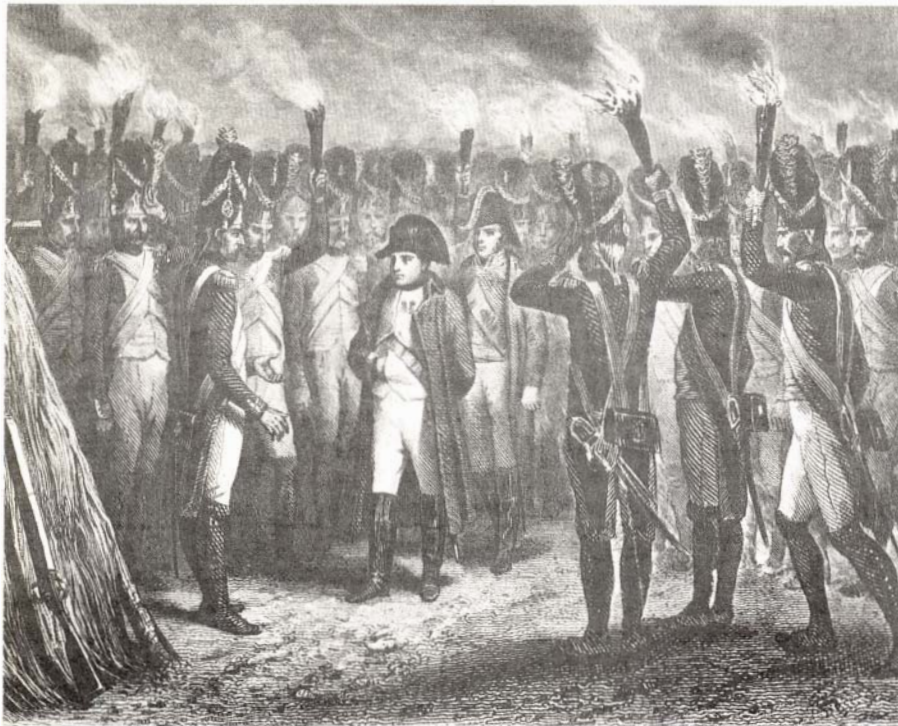
IDEOLOGIA I UTOPIA SEGONS KARL MANNHEIM

Karl Mannheim (1893-1947), nascut a Budapest al si d'una família jueva,

A la dreta d'aquestes línies, retrat de Vilfredo Pareto, que creia que la ideologia havia de dirigir-se exclusivament a persuadir, a dirigir i condicionar. A la il·lustració de baix, firmes de Napoleó Bonaparte de distintes èpoques; Napoleó primer va formar-se entre els ideòlegs de l'Institut Nacional, però després va atacar furiosament la ideologia. A la pàgina següent, Napoleó a Austerlitz, quan ja la seva primitiva ideologia liberal s'havia convertit en un imperialisme acèrrim.

va ser professor a Heidelberg i a Frankfurt. Va deixar l'Alemanya nazi el 1933. Els seus treballs es van encaminar a destacar els aspectes racionals i irracionals de la societat contemporània.

El 1936 va publicar la seva obra *Ideologie und Utopie*, que el mateix any va aparèixer traduïda al·l'anglès per Wirth i Shils.

Mannheim assenyala que les maneres de pensar solament poden ser enteses si es tenen en compte els condicionaments socials en què es recolzen. En considerar la nostra societat, hom percep una "confusió de llengües", a causa de les diferents maneres de concebre les coses. Cadascú té les seves idees i s'hi aferra. La gent té la ment dins d'una gàbia. Solament la mobilitat horitzontal i la mobilitat vertical -en l'espai veient diferents costums o per desplaçament a través de diferents nivells socials- poden ajudar a superar les creences en "l'eterna validesa" de les maneres de pensar pròpies.

Mannheim assenyala la necessitat de fonamentar l'epistemologia en la sociologia. La nota marxista del pensament mannheimnià se'ns fa especialment palesa quan explica el que entén per ideologia. Aquesta representa el suport doctrinal d'una determinada classe social; és per això que hom pot parlar d'una ideologia burgesa.

■ Segons Mannheim, la funció de la ideologia és bàsicament limitadora, mentre que la funció de la utopia és trencar l'ordre que els ideòlegs pretenen mantenir i preservar.

LA UTOPIA COM A REVULSIU SOCIAL

Mannheim diferencia les ideologies particulars de les ideologies totals. Les primeres poden anar d'una simple mentida conscient fins a una il·lusió permanent, en tant que les segones falsegen i distorsionen les categories mateixes del pensament. En aquest últim cas, malgrat que el subjecte vulgui ser veraç o imparcial, mai no ho podrà aconseguir perquè es troba presoner de les concepcions del grup a què pertany, la qual cosa genera una "consciència falsa" i roman plenament determinat per aquesta. Solament una "sociologia del saber" podria analitzar i rectificar situacions d'aquesta mena.

Segons Mannheim, la funció de la ideologia és bàsicament limitadora, en tant que la funció de la utopia és trencar l'ordre que els ideòlegs pretenen mantenir i preservar. Encara que moltes persones puguin pensar que la utopia està relacionada amb les "coses que s'espera aconseguir en el futur", cal subratllar que, en últim terme, allò que la utopia sobretot pretén és actuar com a revulsiu social.

OSCIL·LACIONS SEMÀNTIQUES

El vocable ideologia ens ofereix diverses accepcions: des de l'originària, que equival a una teoria del coneixement de caire sensualista, fins a les més recents que empenen el mot per a designar factors de persuasió no racionals o bé les condicions que configuren la mentalitat dins d'una determinada classe social.

És ben curiós que les primeres crítiques contra la ideologia sortissin de la ploma de Chateaubriand, el gran literat de la Restauració borbònica a França, que va donar al terme el sentit pejoratiu que encara avui dia accepten i mantenen autors d'orientacions ben diferents de les que sustentava l'autor del *Génie du Christianisme*. Resseguir la trajectòria significativa d'alguns vocables constitueix una lliçó ben suggestiva. ■